

Александар Крстаноски

ПАРУСИИТЕ НА МАНАСТИРОТ ВО СЛЕПЧЕ И НА МАНАСТИРОТ СВЕТА ПРЕЧИСТА КИЧЕВСКА

Потребата од појава на Вечните поменици

Православната Црква востановила два вида помени: за живи и за починати. Спомнувањето на имињата на конкретни лица во богослужението се извршува со цел да се измоли од Бога здравје и живот за живите и спасение на душите на починатите. Нивните имиња се запишуваат во поменици и од нив се читаат во одредени моменти на богослужбите.¹

Особено внимание предизвикуваат помениците, или деловите од помениците, во кои се впишани имиња на починати членови на Црквата, а тоа е практика која се појавила врз основа на православното учење за односот кон починатите. Во врска со тоа Светото Писмо и Светото Предание зборуваат за посебен и општ суд над човекот. Посебниот суд се случува над сечија душа по нејзиното упокојување и со тоа се поврзуваат молитвите за починатите, а општиот суд е со Второто Христово доаѓање. Уште во ранохристијанскиот период Црквата на своите упокоени членови гледала како на „живи пред Бога“ и заедничарела со нив во своите молитви.

Според на овие насоки кои ги дава Светото Писмо, светите отци на Црквата патот на душата која се разделува од телото го претставувале како пат низ духовните пространства, каде што мрачните и зли сили сакаат да ги растргнат оние кои се духовно слаби и каде поради тоа се неопходни помошта и заштитата од небесните ангели и молитвената поддршка од страна на телесно живите членови на Црквата. Од древните отци за ова зборуваат: свети Ефрем Сириски, свети Атанасиј Велики, свети Макариј Велики, свети Василиј Велики, свети Јован Златоуст и други. Најдетално за оваа

¹ Иванка Георгиева, *Поменици от Македонија в български сбирки*, София 2006, 11.

проблематика зборува свети Кирил Александриски во *Беседи на исход на душа*.² Се разбира, овие живописни претстави треба да се сфатат во духовна смисла, која, пак, бледо е сокриена зад овие материјални и антропоморфни прикази.

Своето учење за состојбата на човековите души по смртаа православната Црква го дефинирала во Посланието на источните патријарси член 18. каде се вели: „Веруваме дека душите на починатите пребиваат во блаженство, или, пак, се измачуваат, според своите дела. По разделувањето од телото, тие во истиот час преминуваат или во радост, или во болка и мака; всушност, тие не чувствуваат ниту потполно блаженство, ниту потполни маки, зашто потполното блаженство, или потполните маки, секој ќе ги добие по општото воскресение, кога душата ќе се соедини со телото во кое живеела во добродетелен живот, или, пак, порочно... Врз основа на Божјите зборови отците на Црквата сметаат дека маките на грешниците пред Страшниот суд имаат карактер на маки кои претходат. Овие маки можат да бидат олеснети, или дури и прекинати по молитвите на Црквата“.³ И овие зборови треба да се сфатат наративно и сликовито.

На овој начин, развивајќи го своето учење, но со основа во Светото Писмо, христијанската есхатологија продолжила и преданиски да се развива, а со тоа и молитвите за починатите да добиваат свој систем и своја утврдена форма во православната книжевна традиција.

Помениците од Слеченскиот манастир

Манастирот *Свети Јован Претеча* во село Слечче е еден од најзначајните средновековни македонски книжевни центри. Манастирот датира од 1200 година и мошне брзо се развива во активен скрипторски центар во кој делувале даровити книжевници и илуминатори. Ова главно придонело во развојот на манастирската библиотека, во која се нашле голем број значајни книжевни споменици како: *Слеченскиот апостол* од 12. век, *Слеченскиот фрагмент од триод*, исто така од 12. век, *Слеченскиот зборник* од 14. век,

² Михаилъ Помазанскій, *Православное догматическое богословіе въ сжатомъ изложеніи*, Jordanville, N. Y. 220-221.

³ Михаилъ Помазанскій, *op. cit.*, 221.

две слепченски евангелија – едното од 14. век, а другото од 15. век и други. Во 15. век во Слечче постоел веќе оформен скрипторски центар, но особено активна книжевна дејност во *Слечченскиот манастир* се одвива во текот на 16. век, кога тука живее и работи еден од најзначајните македонски книжевници од тој период – јеромонахот Висарион Дебарски. Тој и неговите следбеници и соработници, како што се јеромонасите Пахомиј Слечченски и Матеј Слечченски, инокот Сисој и други, создаваат голем број ракописи со слични палеографски карактеристики, поради што може да се зборува за засебна локална Слечченска книжевна школа.⁴

Своевремено *Слечченскиот манастир* поседувал голем број поменици, што, пак, сведочи за неговата популарност и долгиот и активен живот. Според нивниот број, тој спаѓа меѓу балканските манастири со најмногу поменици. Од зачуваните, најстар е поменикот кој сега се чува во Одеса, а го однел Григорович. Овој поменик е започнат во 1544 година. Други четири ракописни поменици сега се наоѓаат во НБКМ: број 1015, број 1016 и број 1416, коишто се подвртани во два тома. Во НБКМ се наоѓаат уште два подоцнежни ракописни поменика со непознато потекло (број 1020 и број 1021), кои според имињата на селата запишани во нив, не се исклучува да потекнуваат оттаму. На манастирот *Свети Јован Претеча* му припаѓал и големиот триптих кој сега се наоѓа во НИМ со број 29 026.

Во литературата се среќаваат и сведоштва за вакви споменици за кои денес нема податоци. Трајчев видел во манастирот „пергаментен“ поменик долг околу 65 см и широк 40 см, во којшто имињата на архиепископите започнувале со Прохор. Очигледно Трајчев направил грешка кога го опишал како пергаментен. Во почетокот на поменикот била запишана годината 1200. Истата година е запишана и во триптихот во НИМ, но неговите димензии не се совпаѓаат со оние на Трајчев.

Во 1865 година архимандритот Антонин во манастирот нашол повеќе поменици, но не споменува број. Подробно го разгледал и го опишал само најстариот и најголемиот од нив. Според белешките кои ги оставил тој не е оној кој се чува во НИМ. Во еден од редовите било запишано името на Дионисиј архиереј и годината 1671. Антонин дава

⁴ Ѓорѓи Поп-Атанасов, „Слечченски манастир „Св. Јован Претеча“, *Скрипторски центри во средновековна Македонија*, Скопје 1997, 323.

податоци и за поменик од почетокот на 16. век, којшто не е истиот со поменикот во НБКМ со број 1015, а не е и со оној во Одеса.

Миљуков во манастирот забележал еден триптих за кој не дава прецизни податоци, но кажува дека совршено сличен на него е поменик од *Слимничкиот манастир* со претстава на Благовештение и некои од пророците. Ова дава впечаток дека и тој од Слепче имал иконографска претстава, а тој во НИМ нема.

Филов во својот дневник спомнува значително развиен триптих без датум, но кој според него датирал од 17. или 18. век. Во селската црква во село Слепче имало и друг поменик, којшто, пак, не можел да го види.⁵

Секако, како што беше нагласено манастирот *Свети Јован Претеча* поседувал голем број поменици и, има поменици кои датираат и од подоцнежен период. Овде се претставени само најстарите и најмаркантните, со местата каде што се наоѓаат и местата каде што може да се најдат нивните подетални научни описи за понатамошно нивно истражување.

Помениците од манастирот Света Пречиста Кичевска

Најстарото датирање на манастирот *Света Пречиста Кичевска* е 1316 година, а тоа е времето на владеењето на крал Милутин. Но, стариот Милутинов манастир се лоцира во селото Крнино, бидејќи, како што запишал своевремено Смиљаниќ: „Куќишта од тоа село постојат и денес, но веќе се обраснати со шума. Во таа шума можат да се бараат и ѕидините на Милутиновиот манастир *Света Пречиста*.⁶

Во еден манастирски *Псалтир* има сведоштво дека во 1558 година манастирот бил опустошен, а тогаш се случила и маченичката смрт на монасите Евнувиј, Пајсиј и Аверкиј. Во тој *Псалтир* се наоѓа и друг запис кој го потврдува податокот за изградбата на манастирот во 1316 година, пустошењето во 1558 година и новата црква од 1564 година.⁷

⁵ Иванка Гергова, *op. cit.*, 16-17.

⁶ Тома Смиљаниќ, „Кичевија“ *Насеља и порекло становништва*, Београд 1931, 365-366.

⁷ Тома Смиљаниќ, *op. cit.*, 364.

Конечно, игуменот Теодосиј во 1846 година ја срушил малечката црквичка и во 1848 година ја привршил новата црква, а со тоа ја покажал својата силна вера во Божјата и народната помош. Народот за првпат гледал толку велелепна црква, огромната градба оставала силен впечаток на посетителите и делувала како страшна голема карпа отсечена од некоја гигантска планина.⁸ Ова е црквата која постои и е активна и денес и, секако, се одржува и се дообновува.

Од овој манастир денес се познати три поменици: *Велика парусија 1*, *Велика парусија 2*, и *Вечен поменик на Васил Икономов*.

Великата парусија 1 е препис од 1863 година пронајден во манастирот *Света Пречиста Кичевска*. Пишувана е на хартија, 22 x 16, 1+26 лист на руски црковнословенски јазик.⁹ Се чува во Историскиот архив во Охрид.

Ракописот започнува упатство (Типик) за тоа кога и како се читаат молитвите за починатите и се споменуваат нивните имиња. Имено, според ова упатство, за време на светата Четириесетница (Великиот пост) се прави таканаречена Литија за упокоените, од понеделникот кога започнува постот до Велика среда, на Утрената и напладне, во деновите кога нема да се служи Литургија на Претходноосветените дарови (Преждеосвештена Литургија). По Отпустот на Првиот час, кој вообичаено се служи веднаш по Утрената, еклисиархот и служителите свечено одат во притворот на храмот пред чудотворната икона и го започнуваат чинот за упокоените. Додека се оди, на средината од храмот, бидејќи манастирската црква на *Света Пречиста Кичевска* е посветена на празникот Благовештение, во оваа *Велика парусија 1* поместена е и предвидена да се пее стихирата на овој празник на 1. глас: въз шестын мѣсѣцѣ архистратигъ посланъ, възсть..., која го опишува настанот кога архангелот Гаврил ѝ ја соопштил радосната вест на Богородица дека таа е избрана да стане мајка на Спасителот на светот.

Самиот чин запишан во *Великата парусија 1* се извршува пред чудотворната манастирска икона и е следен:

⁸ Никола Наревъ, *Манастир Прѣчиста*, София 1912, 26.

⁹ Петар Хр. Илиевски, Просветната улога на манастирот „Св. Пречиста“, *Манастир Света Пречиста Кичевска (монографија)*, Скопје 1990, 30.

сѣ̄нникъ глаголетъ: б̄ловенъ б̄гъ нашъ... еклісїархъ: ст̄ын б̄жє... оч̄є нашъ... ѱакъ твоє
цр̄тво...

Тропарі за упокоєніє, глас 4.:

со д̄х̄и праведныхъ скончавшихся, д̄ш̄ѡ раба твоегѡ спасє оупокои, сохраниа ю во
бл̄женней жизни, ѱажє оу тебе человѣколюбче.

въ покоиши твоемъ г̄ди, идѣже вси ст̄ы твои оупокоєбаются, и покои и д̄ш̄ѡ раба твоегѡ, ѱако
єдинъ єси человѣколовецъ.

слава:

ты єси б̄гъ сошедыи во адъ, и оузы шкѡбанныхъ разрѣшивыи, самъ и д̄ш̄ѡ, раба твоегѡ оупокои.

и нынѣ:

єдина ч̄таа и непорочнаа дѣво, б̄га безъ сѣмене рождаа, моли спастиса д̄шы ихъ.

Во тропари се упатуваат молитви кон Бога по својата милост да ги упокои душите на починатите, се споменува неговото слегување во адот и овозможувањето бесмртност на човештвото, и се повикува Богородица да се застапува пред својот Син за душите на починатите.

Ектенија за упокоєніє:

помилѡ насъ б̄жє по велицѣи милости твоєи, молимтиса оуслыши и помилѡ: лыкъ: г̄ди,
помилѡ, трижды

єще молимса ѡ оупокоєніи д̄шы и оусопшихъ, рабѡвъ б̄жїихъ, ѡ вѣка прєставшихся, бл̄гочестивыхъ царєи, и бл̄говѣрныхъ цр̄цъ: и всєхъ сигклитъ воєхъ ихъ, патриарховъ, архієрєєвъ, ієрєєвъ и ієромонаховъ, монаховъ, родителейъ, вѣлцєвъ, и сродниковъ, нашихъ, и ктиторовъ, єпитроповъ и приложници во ст̄єи шбытели сєи, ѡцъ и братїи нашихъ, давше намъ милостиню, здѣлающихъ, и по всюдѡ, православныхъ хр̄тіанъ, и писающихъ во поманыкъ нашихъ: имкъ:

и ѡ єже проститса имъ всакомѡ, прєгрєшєнію ихъ волномѡ же и неволномѡ:

ѱакъ да г̄дѡ б̄гъ оучынитъ д̄шыихъ, идѣже праведныи оупокоаются:

милости бжїа, црѣтїа нбнагѡ, и оставленїа грѣхѡвѡ ихъ, оу хрѣта безмертнагѡ црѣа и бгѣ нашегѡ
просимъ: лыкъ: подаи гдѣи.

іерей: гдѣх помолимса: еклисіархъ гдѣи помилѡи.

іерей: бжѣ дхѡвѡ и всакїа плоти, смертъ поправѡи и діавола оупразднѡвїи, и животъ мирѡ
твоѡмъ дароваѡи, самъ гдѣи покои дѡшы оусопшихъ рабѡ твоихъ: имкъ: въ мѣстѣ свѣтлѣ, въ
мѣстѣ слачнѣ, въ мѣстѣ покоинѣ, ѡнюдѡже ѡбѣже волѣзнь, печаль, и воздыханїе. всакое
согрѣшенїе, содѣаное, имъ, словомъ, или дѣломъ, или, помишленїемъ, ѡкѡ блгїи члѡвѣколюбѣцъ:
бгѣ прости. ѡкѡ нѣсть члѣвкъ, иже живѡ, вѣдетъ, и не согрѣшитъ: ты бо єдинъ кромѣ грѣха,
правда твоѡа правда во вѣки и слово твоѡе истина: возгласъ: ѡкѡ ты єси воскреснїе, и животъ, и
покои, оусопшихъ рабѡ твоихъ: имкъ: хрѣте бжѣ, нашъ, и тебѣ славу возсылаемъ, собезначальнымъ
твоимъ ѡцѣмъ, и прѣстѣмъ, и блгїимъ, и животворащимъ твоимъ дхѡмъ, нынѣ и приснѡ, и во вѣки
вѣковъ: лыкъ: аминь.

Ектенијата всушност претставува дијалог помеѓу свештеникот и народот во кој се
молат за упокоените. Читајќи ја молитвата бжѣ дхѡвѡ... свештеникот укажува на Божјата
победа над смртта и врз основа на тоа заедно со народот бара прошка на гревовите на
починатите, потенцирајќи на Божјата безгрешност и човечката грешност. Во возгласот на
молитвата се прославува Света Троица и се констатира дека и човековата смрт и
воскресението се во власт на Бога.

глаголетъ сщєныкъ: прѣмѡдростъ: еклисиархъ: чѣпѣишѡю херѡвїимъ...

сщєныкъ: слава тебѣ, хрѣте бжѣ, слава тебѣ... еклисіархъ: слава и нынѣ... гдѣи помилѡи, трижди, и
блгвн. сщєныкъ творитъ ѡпѡстъ за оусопшихъ:

Отпуст:

воскрѣсын, изъ мѣртвѡихъ хрѣтосъ истиннын бгѣ нашъ, млнтѡами прѣтѣмъ своѡа мѣре,
стѣихъ слабныхъ и всехвалныхъ, аплъ, прѣподѡвныхъ и бгносныхъ оцѣ нашихъ, и всѣхъ стѣихъ,
дшѡи, ѡ насъ прѣставлшихса рабѡ своихъ, въ селенихъ праведнихъ оучинитъ, въ нѣдрѣхъ авраама
оупоконтъ, и насъ помилѡетъ ѡкѡ блгѣи члѡвѣколюбѣцъ.

ПО СИХЪ ЖЕ ГЛАГОЛЕТЪ СІЕ: ВЪЧНАА ПАМАТЪ, ДОСТОБЛАЖЕНІИ ОЦЫ И БРАТІА НАШИ,
ПРИСПОВОСПОМИНАЕМИ, ТРИЖДИ• ТАЖЕ ГЛЕТЪ САМЪ СЩЕННИКЪ И ПРОЧИИ БРАТІА: БГЪ ДА ОУБЛАЖИТЪ И
ОУПОКОИТЪ, ИХЪ И НАСЪ, ПОМИЛЪЕТЪ НАКѠ БЛАГЪ И ЧЕЛОВѢКОЛЮБЕЦЪ•

КОНЕЦЪ И БГЪ СЛАВА

Во Отпустот се споменува Христовото воскресение како залог за сечие воскресение. Се просат молитвите од Божјата мајка и другите светители и се бара покој на душата во „прегатките на Авраам“, каде што според библиското верување и начин на изразување престојуваат праведниците.

По Отпустот има кратко упатство, или повеќе поука за важноста на Поменикот и постојаното споменување на имињата на починатите. На крајот од чинот стои запис за година:

ⲀⲚⲓⲅ ⲓⲅⲗⲓⲁ ⲕⲉ (1863 јули 29)

Руската редакција на црковнословенскиот јазик со која е пишувана оваа *Парусија* ја потврдуваат следниве примери:

1. ж > оу: дѡшѡ, молитвѡ, вѡдетѡ, славѡ;
2. л > л: безначалѡнимѡ;
3. ѡ > е: прегрѡшенію, пресвѡтымѡ, пречистыѡ;
4. Вокализација з > о: согрѡшеніе, содѡаное, согрѡшитѡ, возгласѡ, воскрѡніе, собезначалнымѡ;
5. Вокализација ѡ > е: челѡвѡколюбѡецѡ, конѡецѡ;
6. Замена на вокалното рсо ер: мертвѡыхѡ, смѡрть;
7. Појава на полногласие: челѡвѡколюбѡецѡ;
8. Правилна употреба на еровите во финална позиција: адѡ, животѡ, челѡвѡкѡ, смѡрть, болѡзнь, печаль;
9. Под јужнословенско влијание се премините:
 - *tj > ѡ: сщѡныкѡ;
 - *dj > жд: рѡждшѡ.

Оние кои ги запишувале имињата строго воделе сметка да биде нагласен и црковниот чин на покојникот кога се работи за клирици, но сосем природно, како што биле пријавувани, без азбучен ред. Во списокот на мирјаните нема класификација според полот, ниту според азбучниот ред, што, пак, денес, од научен аспект би било многу попрегледно и попрактично при евиденцијата и проучувањата на имињата. За жал, некои имиња се тешко читливи од различни причини.

Имиња на починати архиереи:

анџимз архиереи, мелетиа архиереи, панаретз архиереи, парџениа архиереи

Имиња на починати јеромонаси:

гаврилз јеромонахз, григориа јеромонахз (2х), ѓфросинз јеромонахз, козма јеромонахз, киприанз јеромонахз (2х), макарїа јеромонахз, нешфитз јеромонахз, прокопїа јеромонахз, самонлз јеромонахз, самџилз јеромонахз, серафимз јеромонахз, симеонз јеромонахз (2х), спиридонз јеромонахз, тешфанз јеромонахз

Имиња на починати свештеници:

гешргїа јереи, димитриа јереи, ѓвстатиа јереи, иваннз јереи, мартинз јереи, петре јереи

Имиња на починати монаси:

иларионз монахз, митрофанз монахз, онџфриа монахз, пансиа монахз, харитонз монахз

Имиња на починати монахињи:

вирсабиа монахиња, кїракиа монахиња, магдалина монахиња, пелагїа монахиња, стефанида монахиња

Машки имиња напочинати мирјани:

аврамз, ангеле, андонз (3х), анїле, андреа, андрїа, апостолз (4х), богданз, божинз (3х), вшїш, василе (2х), веланз (2х), герасимз, гешргїа (3х), грџїш, грџне (2х), грџнш, дабе, даманз, дане, данилз (2х), десш, диле, димитриа, димитрїа (5х), димкш (2х), динкш, дичо, доичинз (2х), дџкш (2х), ѓинш, ѓоре, ѓџрчинз, еманџилз, иванз, исакз, илиа (2х), илїа, нове поклоникз, исо, исанлз, исианз, иваннз (2х), иванз (4х), ишбе (2х), ишсїфз (3х), калино, калинш, караца, кипрш, киракз, китанз, костадинз (3х), костш, крсте (2х), кџзманз (3х), лазарз (2х),,

МАКСИМЪ, МАЛЕ, МАНАИЛЪ, МАРКЪ (2x), МАТЕ, МАЪИМЪ, МЕНЪ, МИРКО, МИРЧЕ, МИТРЕ, МИХАИЛЪ (2x), МІЛАНЪ, НАЪМЪ (2x), НЕДЪ, НИКОЛА, НОВЕ, НЫКОЛА, ПАВЛЕ (2x), ПАНДИЛЪ, ПАЪНЪ, ПЕТКО, ПЕТРЕ (3x), РИСТЕ, РИСТО, РИСТЪ, СИЛАНЪ, СИМОНЪ (2x), СИМАНЪ, СИНАДИНЪ, СМилЕ, СМилКЪ, СОТИРЪ, СПАСЕНЪ (3x), СРБИНЪ (2x), СТАНИША (2x), СТАНКО, СТЕФАНЪ, СТЕФЪ, СТОЛЕ, СТОАНЪ (5x), ТЕМЕЛКЪ, ТОДОРЪ (2x), ТРАИАНЪ (2x), ТРААНЪ (4x), ТРИПЪНЪ, ТРПЕ (4x), ТРПКЪ, ТРПЪ, ТЪРПЕ, ТЪКИМЪ, ТЪЊИМЪ, ТЪНАКІА, ТЪННЕ (2x), АННЕ, ЦВЕТАНЪ, ЦВЕТКЪ, ФЕШДОРЪ, ФОМА

Женски имиња напочинати мирјанки:

АГЪЛИКА, АЛЕЪАНДРА, АННА, АЦКА, БЛАГЪНА (2x), БОЖАНА, ВАСИЛИА, ВАСИЛІА, ВЕЛИКА (3x), ВЕЛАНА, ВЛАДИМИРА, ГАИТА, ГРОЗДА, ДАФИНА, ДЕВА (2x), ДЕНКА, ДЕСПА, ДЕСПИНА, ДИЛБЕРКА, ДОНКА, ДОСТА (3x), ДЪНАВА, ЕКАТЕРИНА, ЕЛЕНА, ЗЪНА, ИВАНА, ИЛВАНА, ІШАНА, КАРАФІЛКА, КАТА (2x), КИТА, КРАИНА, КЪРАЦА, МАКРИНА, МАРІА, МЕНКА (3x), МИВТІА ПРЕЗВИТЕРА, МИЛКА, МИТРА (4x), НАЛІА, ПЕТКАНА, ПЕТРА (3x), РИСТА, РОСА, СОФІА (2x), СПАСА, СТАМЕНА, СЪСАНА (2x), ТЕМАНА, ТОСКА, ТРЕНА, ТРЕНДАФИЛКА (2x), ТРПАНА, ТРЪПАНА, ЦВЕТА, АГЛИКА.

Според годината по нив, но и според нацртот на графемите некои имиња се допишани подоцна, на пример: *Драгољуб 1933*, *Зора 1932*, *Сара 1931*, а има и други имиња запишани на несоодветни места од Поменикот. Извесни народни имиња запишани во овие *Парусии* се особено карактеристични и ги нема ни во Зборникот на Миладиновци, иако белешките потекнуваат од ист временски период.

Врз маргините од Поменикот покрај некои имиња со помалечки букви има допишано и година и место од каде потекнувало лицето, на пример: ѿ велица, ѿ србани, ѿ карбѣница, ѿ кладникъ и други.

На крајот од *Великата парусија 1* има запис:

преписаса сиа великаа парѣсиа ѿ старъ на новъ, во време смиренагъ оца и игъмена, симешна архимандрита со повелѣніемъ егъ:

во лѣтѣ хѣтѣво хАѿѿг (1863)

авгѣстѣ ѿ (август 12)

Врз основа на примерот на овие Вечни поменици или Парусии, денес постојат слични прирачници наречени Поменици, кои во себе содржат упатства за односот на верниците кон починатите, лични молитви за починатите и празни места за впишување на имиња. Слични се и книгите со списоци на починати познати по сrbизмот „читуљи“, од кои се читаат имиња на починати за време на јавни богослужби.

Самиот богослужбен чин, пак, кој се наоѓа во *Великата парусија 1* популарно се нарекува „Трисагија“ (Трисвето), или краток помен, кој според црковното правило се служи во домот на покојникот, пред да биде изнесен, но и на гробовите или во храмовите на деновите на Задушница, или по посебно барање на верниците.

Великата парусија 2 е препис од 1864 година и е пишувачан на руска варијанта на црковнословенски јазик.¹⁰ Содржи 15 хартиени листа. Се чува во Архивот на Македонија.

На почетокот Поменикот содржи два записа, првиот е за припадноста, а вториот за веремето кога е препишан.

Запис 1.:

сен споменикѡ монастырѣки нарицаемагѡ кернино храмѡ благовещеные пресватыа бѣѡы

Името на манастирот кернино запишано во записот со вокализација ѡ > е може да упатува на претпоставка дека е пишувачан од руски писар, или под руско влијание.

Запис 2.:

преписаса сѣа великаа парѡсѣа ѡ старѡ на новѡ, во време смиренагѡ оѣа и игѡмена сумешна архимандрита, со повелѣенїемѡ егѡ,

во лѣтѡ хѣтѡво ѡѡѡѡг феѡрѡарїа кѣ (1863 февруари 25)

Составот на ракописот и содржината на богослужбениот чин се идентични со оние на *Великата парусија 1* и лесно може да се забележи дека се препишувани една од друга, или, пак, од трета заедничка основа. Многу од имињата се повторуваат.

Имиња на архиереи:

анѡимѡ архїереи, мелетїа архїереи, панаретѡ архїереи, парѡенїа архїереи.

Имиња на јеромонаси:

¹⁰ Петар Хр. Илиевски, op., cit., 30.

Гаврилз ієромонахз, Григоріа ієромонахз (2х), Єфросинз ієромонахз, Козма ієромонахз, Куприанз ієромонахз (2х), Макаріа ієромонахз, Михаилз ієромонахз, Неофитз ієромонахз, Прокопіа ієромонахз, Самвилз ієромонахз (2х), Серафимз ієромонахз, Софроніа ієромонахз, Спиридонз ієромонахз (2х), Сумешнз ієромонахз (2х), Феодосіа ієромонахз.

Имиња на свештеници:

Гешоргіа ієреи, Димитріа ієреи, Евстатиа ієреи, Іоаннз ієреи, Мартинз ієреи, Петре ієреи.

Имиња на монаси:

Иларіонз монахз, Митрофанз монахз, Неофитз монахз, Онѳрїа монахз, Пансіа монахз, Харитонз монах.

Имиња на монахињи:

Варсавїа монахиња, Кїракіа монахиња, Магдалина монахиња, Пелагіа монахиња, Стефанида монахиња.

Машки имиња на мирјани:

Аврамз, Ангеле, Андонз (2х), Андреа (2х), Анїеле, Анисїа, Апостолз (4х), Богданз, Божинз (3х), Боїш, Василе (2х), Веланз (2х), Герасимз, Гешоргіа (3х), Грѣне, Грѣнш, Дабє, Даманз, Данє, Данилз, Данїилз, Дєсш, Дилє, Димитріа (5х), Димкш, Димш, Динє, Дичш, Дончинз (2х), Дѣка, Дѣкш (2х), Ђинш, Ђоре, Ђѣрчинз, Еманѣилз, Иканз, Илия, Иліа (2х), Исо, Исанлз, Исакз, Іоаннз (2х), Іванз (4х), Ісифз (3х), Ішвє, Ішвє поклоникз, Калинш, Караца, Костадинз (3х), Крсте (2х), Кѣрманз (3х), Кшсто, Купрш, Квракз, Квтанз, Лазарз, Лазорз, Малє, Манаилз, Марко, Маркш, Маѣимз, Менш, Миланз, Мирко, Мирче, Митре (3х), Михаилз (2х), Мицш, Наѣмз (2х), Никола, Ныкола, Новє, Павлє (2х), Пандилз, Паѣѣнз, Петко, Петре, Ристє, Ристш, Силанз, Синадинз (2х), Симонз, Смилє, Смилкш, Спасєнз (3х), Србинз (2х), Станиша (2х), Станко, Стефанз, Стефш, Стоанз, Стоанз (4х), Суманз, Сумшнз, Темєлко, Тодорз, Тодшрз, Траианз (2х), Траанз (3х), Трипѣнз, Трпє (4х), Трпкш, Трпш, Търпє, Раѣимз, Ракимз, Ранакіа, Раннє (2х), Цветанз, Цветкш, Феодорз, Феѣма.

Женски имиња на мирјанки:

александра, агѣлина, анна, аџка, василиа, василіа, велика (3x), владимира, ганта, грозда, дафина, дева (2x), денка, деспа, деспина, донка, доста (3x), дѣнаба, ева, екатерина, елена, земриа, зѣна, ивана, ильвана, ишана, карафїлька, ката, кита, краина, кѣраџа, мариа, марїа, макрина, менка (3x), мивтїа презвитера, милка, митра (3x), налїа, неда, петкана, петра (3x), риста, рѣмена презвитера, рѣса, софїа (2x), спаса, стамена, сѣсана (2x), трпана, англика, цвѣта.

Извесни имиња се забележува дека се внесени доста подоцна: *Ванђел, Драгољуб, Кипро, Сарафила од Гостивар* и други, а некои се запишани и на несоодветни места од различни раце.

Исто како и во случајот со *Великата парусија 1*, овде, покрај некои од имињата од страните на Поменикот со помалечки букви се запишани и години и места од каде потекнуваат починатите, на пример: ѿ карѣвница, ѿ кладникъ, ѿ мидимци, таимиџа и други.

Од имињата запишани во Парусиите многу воочливо може да се забележи кои имиња биле најчесто употребувани меѓу народот (со таа цел и се повторувани при расчитувањето, онолку пати колку што се и запишани во Поменикот) во тој период, како: апостољ, василе, веланъ, димитрїа, митре, спасенъ и неколку останати од машките и: менка, митра, петра, софїа и други од женските имиња, очигледно популарни во тоа време. Употреба на името србинъ, пак, во контекст на случувањата помеѓу црковните пропаганди на овие простори во 19. век, може да укажува на наклонетоста на одреденото семејство во кое е дадено тоа име кон српската црковно-училишна јурисдикција во Западна Македонија.

Освен преземените имиња најчесто од грчко потекло, словенските преводи, обнародените форми и чисто народните имиња, во ономастиката во 19. век, од кога е и овој ракопис, се забележува и влијанието и на турскиот јазик, за што во Помеников сведочат имиња како: *караџа, земриа* и други, кои не се изолирани примери на христијани со имиња карактеристични за припадници на муслиманската вероисповест. Иако поретки, такви примери има и до денес, секако, помеѓу повозрасното население, на пример името

Ѓулфида(н), регистрирано во кичевското село Малкоец, како име на христијанка погребана во православните христијански гробишта во истото село во 2017 година.

Доколку се направи споредба со денешната тенденција да се даваат имиња во нивната чиста словенска транскрипција или превод, или, пак, под културолошко влијание според транскрипцијата на некој од западните јазици, а најчесто од нивната основа во грчкиот и латинскиот јазик, во минатото, конкретно во 19. и почетокот на 20. век, имињата се најчесто народни, или во нивната обнародена форма на изговор и запишување, а често и позајмени од други словенски средини кои преку црковно-училишната и државната администрација имале влијание во овој регион. Често се употребуваат библиски имиња, а има хипокористици и слично.

Ракописот *Вечен поменик на Васил Икономов* е репис кој потекнува од 1885 година и пишуван е на хартија на руско - македонски црковнословенски јазик.¹¹ Ракописот содржи 25 листа со формат 8 и се чува во Архивот на Македонија. Од палеографски аспект воочлив е краснописот на главниот препишувач, како и умешноста во систематизацијата и класификацијата на текстовите и имињата. За разлика од него, останатите раце не воделе сметка за овие перформанси.

Структурата на Поменикот е иста како и на двете претходни Парусии, а на почетокот има два записа:

Запис 1.:

настоаџии вѣчнии поманикѣ, преписаса ѿ старо на ново, во време настоаџела (гѣмѣна)
и архимандрита обѣтеле сегш оца господина софронна

Запис 2. (на левата маргина, вертикално од долу на горе):

Прѣписася отъ В. Икономовъ прѣзь 1885 год. февр. 23

Под првиот запис има еден, во голема мера, избришан запис, кој според зачуваното од него може да се заклучи дека ги содржи истите податоци од вертикалниот запис наведен погоре:

... непотребний... 188... Мѣсяць февруарий 23 ий в обитель Пречиста Кърнино

Овој *Вечен поменик* изобилува со имиња на починати, а за разлика од другите два, и со лични податоци поврзани со нив, најчесто читко и естетски убаво запишани на

¹¹ Петар Хр. Илиевски, *op.*, *cit.*, 30.

маргините покрај имињата. При описот и разработувањето на Парусијата ова овозможува лесна селекција на нејзините највпечатливи содржински и други елементи.

Имиња на починати архиереи (дѣвзрски и кически митрополити):

антимз архиереи, мелетѣи архиереи, панаретз архиереи, партении архиереи

Имиња на починати јеромонаси (именна јеромонашески):

гавриль јеромонахз, григории јеромонахз (2х), григории јеромонахз (родомз ѿ село лазорополе), даниль јеромонахз (родомз галички), ефросинз јеромонахз (родомз отз лазорополе), козма јеромонахз (бившии настоателъ обителя сегш), куприанз јеромонахз, куприанз јеромонахз, макарии јеромонахз, нешфитз јеромонахз, прокопии јеромонахз, самѣиль јеромонахз, самѣилз јеромонахз, самшилз јеромонахз (1887 лешочки), серафимз јеромонахз, симеонз јеромонахз (игѣменз обителя сегш, во време егш живописаса храмз сѣи, родомз ѿ село лазорополе создамоски), софронии јеромонахз, софронии јеромонахз (настоателъ сего сватаго обителя, родомз ѿ село вранешица), спиридонз јеромонахз (2х), миѣаилз јеромонахз (игѣменз дѣвзрсагш обителя сватагш ишанна пр. родомз отз село галичникз), теѣфанз јеромонахз, ѣшдосии јеромонахз (игѣменз и создателъ сватыа цркви обителя сегш).

Имиња на починати монаси (именна монашески):

иларинонз монахз, кѣрилз монахз (таткомѣ на хаджи симеона отз село лазорополе), митрофанз монахз, неофитз монахз, онѣфрии монахз, пансиа монахз, самѣилз монахз (родомз ѿ тетовскамз околии многотрѣдившиѣса во обителя сѣмз), харитонз монахз

Имиња на починати монахињи (именна монахинѣхз):

вирсафиа монахина, каллиста монахина (родомз ѿ село взрждани), магдалина монахина, пелагиа монахина, стефанида монахина

Имиња на починати свештеници (именна мирскихз сѣѣеников):

гешргини јереи, димитрѣи јереи, димитрии јереи (со друг ракопис: с. Подвисъ окт. 1895 г.), евстатиа јереи (икономз голѣмореканскии, родомз ѿ село величица), ишаннз јереи (родомз ѿ

село Вранешица), квстадинз иереи (белица), Мартинз иереи (икономз ѿ село Лазорополе), Фешфилз иереи (со друг ракопис: *убијен 1884 год.*).

Имиња на починати мирјани (мирски именна):

Антониа (ѿ село Доленци Белостенско, се однесува на кичевското село Бигор Доленци), Благвна (ѿ с. Коларии), Беланз (Бачотз, слвга обителл сего), Грвиш, Димитрии (ѿ с. Ижица), Тодорз (Горните две имиња Грвио и Теодорз Братиа, ѿ село Кракорница подариле едно св. Евангелие Златно), Гюрчинз (избранни Началникз, родомз ѿ село Лазорополе), Димитриа (ѿ село ДѸхз), Евда (сестрамѸ на Ха Симешна отз Лазорополе), Земриа (ѿ кичевница), Миланз (ѿ Реканска Величица), Петре (ѿ село ДѸхз), НедѸлкѸ (нечо слвгата Манастирски), РѸменна Презвитера (ѿ Маврово), Траманз (ѿ Наголз), Трендафилка (ѿ село ЛеѸново), Стоманз, Софиа (Тетовски), Темана (ѿ Галичникз).

Некои имиња се забележува дека се запишани подоцна, пример:

Киска, Спасенз (*слуги на манастирскиа Чифлик*)

На некои места има наведено повеќе имиња и покрај нив вертикално има запис со податоци за нив, пример:

сите овѸа седмнаесетъ имиња се ѿ село ЛеѸново Гостиварско писан мѸсецз Јуни 1922

Има и имиња кои што ги оставиле поклоници од подалечни православни земји, пример:

Василије (Кубанская област. Россія).

Некои имиња се од значително подоцнежн период, пример:

Сара (Тетово 1933).

Од податоците поврзани со имињата, повторно се потврдува фактот дека овој манастир имал регионално значење, а тоа го сведочат наведените имиња на починати со потекло од Кичевско, Реканско, Дебарско, Мавровско, Полошко, Битолско, Прилепско и други. Вечните поменици (Парусии), пак, сведочат за надежта на човекот во вечното, иконското верување дека се што е создадено е создадено за вечен живот и постоење преку заедницата со вечниот Создател.

Други поменици од македонско поднебје

Кога се зборува за поменици со македонско потекло, покрај гореспоменатите кои се и предмет на темава, во ист контекст не може а да не се спомнат и *Кодикот* од манастирот Матка и *Трескавечкиот кодик*, значајни како според својата старост, така и според нивната специфичност.

Кодикот од манастирот Матка е пишуван во соодветниот манастир *Света Богородица* во 1564 година. Во текот на 18. век овој кодик од страна на игуменот Севастиј бил пренесен во манастирот *Свети Никола Шишевски*. Околу крајот на 19. век (најверојатно во 80-тите години) од *Шишевскиот манастир* ракописот бил пренесен во манастирот *Свети Јован Бигорски*. Но, во периодот помеѓи 1890 и 1910 година, кога Цонев го внел во својот опис, овој ракопис, како и многу други, бил однесен од местото каде бил создаден, во Софија, каде што и денес се чува во Народната библиотека под број 294 (191).¹²

Трескавечкиот кодик потекнува од истоимениот манастир во близината на Прилеп. Манастирот *Трескавец* со своите најстари делови потекнува од првата половина на 14. век и во минатото бил доста економски богат и поседувал голем број ракописи кои или биле создадени таму, или се чувале таму. Меѓу овие ракописи се наоѓале и два поменика, еден постар и помал, и еден понов и поголем од 17. – 18. век за кој станува збор овде. Кодикот содржи 138 листа со димензии 31x21. Овој споменик, заедно со некои други ракописи, го зел Гилфердинг и го однел во Русија. По неговата смрт ракописот се нашол во збирката што го носи неговото име во Петербуршката (некогаш Ленинградска) библиотека со сигнатура F IV 561. Во овој поменик карактеристично е што на неговиот шести лист се спомнуваат влахо-молдавските војводи од 16. и првата половина на 17. век.¹³

Следејќи ги најстарите слепченски поменици, како и кодиците од Матка и Трескавец, па сè до парусиите од манастирот *Света Пречиста Кичевска*, може да се заклучи дека книжевната традиција на ваквиот вид на ракописи во Македонија е доста стара, но одржува и свој континуитет. Ова оди во прилог на научниот интерес на повеќе

¹² Славица Николовска, „Кодикот на манастирот Матка“, *Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија, том I*, Скопје 1975, 427.

¹³ Радмила Угринова-Скаловска, „За Трескавечкиот кодик“, *Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија, том IV*, Скопје 1981, 187-188.

засебни и интердисциплинарни науки, бидејќи податоците кои ги нудат помениците се од различни карактери: историски, книжевни, јазични, географски и, други материјали со богата содржина за понатамошно подлабоко иследување.

Aleksandar Krstanoski

SUMMARY

The Parousias appear as a result of the faith of the Christians in eternal life and the need of the deceased members of the Church for the prayers of its living members. As in most major church and monastery centers, so in the Slepce Monastery - St. John the Baptist and the Monastery of St. Prechista Kicevo (Immaculate Holy Mother of God), many believers who were coming, asked for the names of their relatives and acquaintances to be written in these parousias.

This is how the Parousias of these two monasteries appeared. These manuscripts offer significant information in various scientific fields: theology, linguistics, literature, history, etc. In particular, the linguistic and literary analysis of the Parousias certainly leads to a great deal of information about the language in which these Parousias were written, and especially about the onomastics in the respective period and the respective area from which they originated.